DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.51730>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 10-06-2021
Kabul Tarihi: 25-08-2021
On-line Yayın: 31-08-2021

Article Type: Research article
Submitted: 10-06-2021
Accepted: 25-08-2021
Published Online: 31-08-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Şimşek, R. (2021). Türkçe Ders Kitaplarında Örtük Kodlar. *Journal of History School*, 53, 2512-2529.

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA ÖRTÜK KODLAR

Ramazan ŞİMŞEK¹

Öz

Ders kitapları yaygın ve örgün eğitim süreçleri bakımından öğreticiler ve öğrenciler için kılavuz konumundadır. Ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından içerik, tasarım, öğretim programı, anayasal gereklilikler çerçevesinde denetimden geçirilerek kullanılmaktadır. Bu maeryaller akademik içerikleri barındırdığı gibi toplumsal, kültürel, sosyal girdileri de barındırmaktadır. Akademik içerikler genellikle resmi öğretim programında yer alırken diğer faktörler örtük müfredat olarak adlandırılan yapı içine gömülmüştür. Örtük müfredat, onu şekillendiren birey, toplum, kurum ya da resmi otoritenin dünya görüşünden doğrudan etkilenmektedir. Doğal olarak ders kitapları bünyesinde sosyokültürel girdileri, toplumun anlam değer dünyasını, toplumsal hassasiyetleri inşa eden yapıları bulundurmakta ve bu yapılar hedef kitleye de örtük müfredat aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu çalışmada da MEB tarafından onaylı ders kitabında örtük müfredat aracılığı ile işaret edilen davranış, tutum ve zihinsel şemalar araştırılmış; verilerin analizinde içerik analizi tercih edilmiş; yürütmenin öncelikleri, hedef kitleye işaret ettiği davranış, tutum ve şemalar tespit edilmiştir. Bu bağlamda geleneksel değerlerin örtük müfredat aracılığı ile gözetildiği, öğrencilerde çalışma azminin artırılmak istendiği saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin muhakeme becerileri ile kıyas yaparak mevcut imkânları iyi değerlendirmeleri, teknolojiyi kontrollü kullanmaları; ülkemizde artan yabancı nüfusa yönelik empati becerilerini geliştirmeleri ve ırkçılıktan uzak durmaları işaret edilmiştir. Son olarak modernizmin getirdiği yalnızlaşma ve bireyselleşmenin eleştirilip öğrencilerin birlikte çalışmaları, organize olmaları örtük müfredat aracılığı ile desteklendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, Örtük Müfredat, Eğitim, Toplum.

¹Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi TÖMER, ramazansimsek@nevsehir.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8295-8903

Implicit Codes in Turkish Textbooks

Abstract

Textbooks are a guide for teachers and students in terms of non-formal and formal education processes. Textbooks are used by the Ministry of National Education after being inspected in terms of content, design, curriculum and constitutional requirements. It contains academic contents as well as social, cultural and social inputs. Academic content is usually included in the formal curriculum, while other factors are embedded in the so-called implicit curriculum. The implicit curriculum is directly influenced by the worldview of the individual, society, institution or official authority that shapes it. Naturally, the textbooks contain sociocultural inputs, structures that construct the meaning-value world of the society and social sensitivities, and these structures are transferred to the target audience through the implicit curriculum. In this study, the behavior, attitude and mental schemes indicated by the implicit curriculum in the textbook approved by the Ministry of National Education were investigated; Content analysis was preferred in the analysis of data; executive priorities, behaviors, attitudes and schemes that indicate the target audience have been determined. In this context, it has been determined that traditional values are observed through the implicit curriculum, and students' determination to work is desired. In addition, students should make good use of existing opportunities by comparing their reasoning skills, and their controlled use of technology; It was pointed out that they should develop their empathy skills towards the increasing foreign population in our country and avoid racism. Finally, it was determined that the isolation and individualization brought about by modernism were criticized and students' working together and being organized were supported by the implicit curriculum.

Keywords: Textbook, Hidden Curriculum, Education, Society

GİRİŞ

Yaygın ve örgün eğitim süreçlerinin en önemli aracı olan ders kitabı eğitimin rehberi konumundadır. Öğretmen için kılavuz görevi yapan ders kitabı öğrencileri planlamada, öğretim sürecindeki kategorik hiyerarşiyi belirlemede ve zamanı yönetmede temel materyaldir. Ders kitapları ile ilgili olarak alanyazında çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Cunnigsworth'un (1995, s.7) ders kitabı tanımı "Öğrenci ihtiyaçları ile ilgili olarak, önceden belirlenmiş amaç ve hedefleri sağlayan kaynak" şeklindedir.

Ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir (Demirel ve Kiroğlu, 2005:9) Ders kitabı belli bir dersin öğretimi için, belli düzeydeki öğrencilere yönelik yazılan öğretim programına uygun bir içeriğe sahip, incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel eğitim malzemesi olarak da tanımlanmaktadır. Okullarda en

çok kullanılan ve kolay elde edilebilen ders kitaplarının seçimi ve değerlendirilmesi eğitim öğretimin hedeflerine ulaşılması açısından yaşamsal bir öneme sahiptir (Özdemir ve Ulaş, 2007).

Eğitimin fonksiyonları gereği toplumsal, akademik, pedagojik çıktıları bünyesinde barındıran temel materyal ders kitaplarıdır. Ders kitapları, akademik çıktılarla duyuşsal ve bilişsel çıktıları gözetken ve içeriği bu başlıklara göre şekillendirilen bir rehber konumundadır. Bu çerçevede kullanılacak etkinlikler, metinler, metin altı sorular, tematik yaklaşımlar hedef kitlenin toplumsal durumu ve akademik başarı açısından düzeyine göre yapılandırılır. Dolayısıyla hitap edilen kitlenin sosyokültürel özellikleri, dünya görüşleri, değerleri ders kitaplarının odağında yer almaktadır.

Ders kitabı ile ilgili yapılan tanımlar çerçevesinde öğretim sürecinin en önemli materyali olduğu görülmektedir. Ana dili ya da yabancı dil eğitimi açısından kullanılan ders kitaplarının süreçte iletişim, kültür ve öğreticilik fonksiyonu öne çıkmaktadır. Dilde temel kavramları öğrenme ve bildirişim sürecine dâhil etme metinler ve etkinliklerle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ders kitabı ve içeriğinde kullanılan metinlerin yetkinliği öğrenme, öğretme işinin kalitesini doğrudan etkilemekte; içinde bulunulan toplumun, kültürün izlerini taşımaktadır.

Doğal olarak ders kitapları salt metinler olarak değil, sosyal süreçlerin bir parçası olarak görülür. Örneğin, ders kitaplarının yayınlanması ve düzenlenmesi sürecini etkileyen faktörler (Anderson-Yockel ve Haynes 1994, s.130), müfredatta belirlenen eğitim hedefleri, bu hedeflerin arkasındaki politik süreçler ve öğrencilerin ve öğretmenlerin ders kitaplarına verdiği yanıtlar yoluyla sosyal olarak belirlenir. Ders kitaplarının içeriği hem üretim sürecinin izleri hem de yorumlama için temel teşkil eden ipuçları olarak kabul edilebilir (Fairclough 1989, s.25). Yani, ders kitabı da kitle iletişim aracı olarak kabul edilebilir. Ders kitapları eğitimin doğası gereği sosyal hayattan bağımsız değil; aksine hayat ile iç içedir. Bu bağlamda temel otorite mekanizması olan “devlet” kendi iç kodları gereği “iyi vatandaş” yetiştirme gayesine sahip olacaktır. Bu gaye ekseninde okullarda okutulan ders kitaplarını ve içeriklerini şekillendirecektir.

Selander'ın (1991, s.35-39) belirttiği gibi, ders kitapları büyük bir kitleye ulaşırlar ve aynı zamanda bir neslin dünya görüşünü doğrudan etkilerler. Ders kitabı analizi, toplumdaki değişiklikler ve toplumdaki değerler hakkında büyük ölçekte bilgi verir. Ders kitapları, yazarlarının ve kültürlerinin tutumlarını, değerlerini ve inançlarını, toplumsal cinsiyet, cinsiyetçilik gibi sosyal ve kültürel önyargıları yansıtmaktadır (Carrell ve Korwitz, 1994; Renner, 1997). Aynı zamanda ders kitapları bu kavramları yeniden üretirler, dönüştürürler,

öğretmenler ve öğrenciler üzerinde de etkili olurlar. Tüm bu aşamalar resmi öğretim programları ve resmi öğretim programlarına gömülü-bütünleşik örtük programlar ile gerçekleştirilir.

Örtük Müfredat

Müfredat, önceden belirlenmiş, bir dizi konu ve kavramlar bütünüdür. Her zaman açıkça aktarılır ve rapor edilir (Robinson, 1983). Posner (1995, s.12) müfredatı "hedefler, sıralar ve materyaller dâhil olmak üzere izlenecek temel ders planı" şeklinde tanımlar. Hem öğretim planı hem de öğretim kaynakları açısından öğretim süreçleri için ideal bir açıklama gibi görünüyor.

Bununla birlikte, her ders kitabı sosyal olguların gözünden dünyayı algılama şeklini yansıttığı için, bir ders kitabının gizli/örtük müfredatının resmi öğretim programı kadar önemli olduğuna inanılmaktadır. Öğrencilerin sınıf dışındaki rollerini şekillendiren sosyal anlamlar, sınırlamalar ve kültürel değerleri örtük program üretmektedir (Auerbach ve Burgess, 1985). Bu bağlamda ders kitapları sadece eğitim için hazırlanmış tek düze ve bilgi yüklü kaynaklar değildir. Onlar aslında önceden belirlenmiş bazı değerleri ve normları aktarmayı amaçlayan ideolojik bir gündemin temsilcileridir (Hutchinson ve Torres, 1994). Tanner'e (1995, s.158) göre, bu gerçek bir "müfredat"tır ve "öğrencinin okulun rehberliğinde karşılaştığı tüm deneyimlerin bir planı veya programı" olarak ifade edilebilir.

Örtük müfredat, gerçek müfredat arasına yerleştirilmiş yazılı olmayan ve örtük kurallar olarak tanımlanır. Öğrencilerin belirli bir ideolojik gündem çerçevesinde önceden belirlenmiş hedef kültürün bazı değerlerini kazanmasını amaçlamaktadır (Tarshis, 2008). Posner'a (1995, s.250) göre, gizli müfredat örtük mesajlar iletmek mekanizması olduğundan, kurumun temel yapısını değiştirmeye çalışmaktan ziyade "bireyi değiştirmeyi" amaçlamaktadır. Bununla birlikte, gizli müfredat genellikle resmi süreçleri baz alarak tartışılabilir (Dickerson 2007, Wojciech 2010, Robinson 2002), örtük müfredat ders kitaplarında görünür ve bilinçli olarak yapılandırılmıştır. Skelton (1997, s.177) ders kitaplarında örtük kültürün rolünü "müdahale " olarak tanımlamaktadır." Böylece resmi kurumlar, devlet organizasyonları benimsemiş oldukları fikir, düşünce ve değerleri yönettikleri topluma nakletme, toplumu bu olgular etrafında şekillendirme, hâkim siyasi rejimin istikrarını sağlama ve yeniden üretme gibi önemli bir misyonu yerine getirir. Bu çalışmada da MEB tarafından onaylı olarak 8. sınıfta okutulan Türkçe ders kitabındaki örtük müfredat içerikleri, örtük mesajlar tespit ve analiz edilecektir.

YÖNTEM

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki örtük müfredat içeriğinin betimlenmesi gayesiyle yürütülen bu araştırma bir “örnek olay” (case study) araştırmasıdır. Örnek olay çalışmalarından “gerçek örnek olay” (Stake, 1995) yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımda araştırmacı belli bir durumu daha iyi anlamak veya olayın ne olduğunu belirlemek üzere belli bir durumu tanımlamaya çalışmaktadır (Fraenkel, Wallen, 2006). Gerçekleştirilen araştırma sürecinde ise 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan örtük müfredat içerikleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Örnek olay tekniğinde veri toplama sürecinde röportaj, gözlem, doküman analizi, dinleme ve izleme kayıtları tekniklerini kullanarak veriler elde edilmektedir (Bloor, 2006). 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan örtük müfredat içeriği ve mesajlarının tespit etme amacıyla yürütülen araştırma sürecinde veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmış; analiz sürecinde ise içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılır; birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, 2010, s.302).

İncelenen Eser

Araştırmada, MEB onaylı 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı olan “Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları” eser incelenmiştir.

Veri Toplaması ve Analizi

Veriler, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım & Şimşek, 2006). Doküman incelemesi, mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak sistemli incelenmesi olarak ifade edilmektedir. Başarılı bir doküman incelemesinin temel şartı, konuya ilişkin belgelerin bulunması, incelenmesi ve belli durum ya da görüşleri ortaya çıkartacak bir senteze varılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabilmesidir (Karasar, 2007). Bu kapsamda araştırmacının veri setinde yer alan ders kitabı basılı olarak temin edilmiş ve araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu bağlamda örtük müfredat içeriklerini tespit etmek için materyal bünyesindeki metinler analiz edilmiş, örtük müfredat içeriğine yönelik alıntılar yapılmış ve içerik yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırma bünyesinde ders kitabı içerik analizine tabi tutulmuş ve örtük müfredat açısından tespit edilen bulgular tablolar eşliğinde sunulmuştur. Tablo 1’de toplumsal açıdan öne çıkarılan ve teşvik edilen davranış kalıpları gösterilmiştir.

Tablo 1
Toplumsal Açıdan Öne Çıkarılan ve Teşvik Edilen Davranış Kalıpları

Metin Bilgisi	Verilerden alıntılar
Bayrağımızın Altında, Kınalı Ali, Portakal	Nine senin evin yandı mı?” “Hey oğul, ben beş defa muhacir oldum, beş defa evim yandı. Ben Üsküp’ten beri beş defa düşman bandırasından bizim bayrağa kaçtım. Bunlardan evvelsi gün ümidi kesince bir tek oğlumu aldım, size, bizim bayrağa kaçtım.” ... A yavrum, dedi, “Artık Tanrı emanetini istediği dakika alsın, toprağım bizim bayrağın altında olacak!”(Bayrağımızın Altında s.46) Oğlum Ali, yazmışsın ki kafamdaki kınayla dalga geçtiler. Kardeşime de yakma demişsin. Kardeşine de yaktım. Komutanlarına ve arkadaşlarına söyle seninle dalga geçmesinler. Bizde üç işe kına yakarlar: Gelinlik kıza; gitsin ailesine, çocuklarına kurban olsun diye... Kurbanlık koça, Allah’a kurban olsun diye... Askere giden yiğitlerimize, vatana kurban olsunlar diye... Gözlerinden öper selam ederim. Allah’a emanet olun.” (Kınalı Ali) Dedem kimseyi göndermemiş yanından, “Hepiniz buradasınız, bizim tek başına toprağımız kimseyi doyurmaz.” diyerek dört oğlunu da aynı bahçenin içinde tutmuş. Sırası gelip de evlenen olduğunda oda eklemiş. Olmuş sana dört gelin, on yedi torun. Yengelerim sessiz sakin, hanım kadınlardı. (Portakal s.122)

Materyal içeriğinde dikkat çeken temel önceliklerden biri öğrenciler üzerinde hedeflenen toplumsal davranış kalıplarıdır. Bu kapsamda metinlerde kadın kahramanların «fedakârlık» yönleri öne çıkarılmıştır. Okuma metinleri içinde okur davranış ve tutumunu etkilemeye yönelik ilk yapı İstiklal Harbi ve Balkan Savaşları bünyesinde çektiği sıkıntılara rağmen mustarip hâlden şikâyet etmeyen «Nine» dir. Ayrıca Kınalı Ali’nin annesi yazdığı mektupta, vatan ve bayrak gibi kavramlar özelinde gösterdiği fedakârlık ve özveri betimlenmiş okurun da benzer davranış ve tutumları geliştirmesi örtük olarak teşvik edilmiştir. Portakal isimli metinde tasvir edilen geniş aile tipolojisinde; annelerin aile ve toplumun sürekliliğine yönelik fedakârlıkları konu edinilmiş; öğrencilerin aile ve aile üyelerine yönelik davranış ve tutumları bu çerçevede şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Materyal içeriğinde toplumsal cinsiyet olgusu ile ilintilendirilebilecek içerikler de tespit edilmiş; Tablo 2’de bu bulgular gösterilmiştir.

Tablo 2

Toplumsal Cinsiyet Açısından Tespit Edilen Bulgular

Metin Bilgisi	Verilerden alıntılar
Kaşağı, Kurabiye Hırsızı, Ayaz'ın Definesi	Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem, İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasan'la artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. Kadın kurabiyeyi adamın elinden kapar gibi aldı ve "Aman Tanrım, ne cüretkâr ve ne kaba adam; üstelik bir teşekkür bile etmiyor!" diye düşündü. Çaresizlik içinde inledi: Bunlar benim kurabiyelerimse ötekiler de onundu ve benimle her bir kurabiyesini paylaştı! Üzüntüyle, özür dilemek için çok geç kaldığını anladı. Kaba ve cüretkâr olan kurabiye hırsızı kendisiydi.(Kurabiye Hırsızı s.32)

Araştırmannın veri setinde kadın kahramanlara yönelik göndermeler ve içerikler incelenmiştir. Bu bağlamda kadın kahramanların olumsuz şemalarla hedef kitleye sunulduğu veriler de tespit edilmiştir. "Kurabiye Hırsızı" isimli metinde satın aldığı kurabiye yerine dalgınlıkla başkasının kurabiyesini yiyip hakaretler, ithamlarla dolu cümleler kuran kahramanın bayan olduğu görülmektedir. Kaşağı, Ayaz'ın Definesi isimli okuma metninde olumlu şemalarla sunulan kahramanların çoğunlukla (Baba, Dadaruh, Hasan, Hasan'ın kardeşi/Gazneli Mahmut, Ayaz) erkek olması; seçilen tek bayan kahramanın da seyahat için çocukları terk eden anne olması «erkek egemen» yapının örtük olarak desteklendiğini göstermektedir.

Materyal bünyesinde akademik başarı ve çalışmayı teşvik eden bu şemalar dışında kalanları eleştiren içerikler tespit edilmiş; Tablo 3'te bu bulgular gösterilmiştir.

Araştırma bünyesinde akademik başarı ve çalışmayı özendirici içerikler tespit edilmiştir. Portakal isimli okuma metninde de akademik başarısı olmayan ve örgün eğitim almayan bireyler metinden de anlaşılacağı üzere «öteki» olarak sunulmuştur. İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine isimli metinde de örtük olarak kendi ayakları üzerinde durup güncel şartlara uyum sağlayamayanlar «öteki» olarak sunulmuştur. Ayrıca bu okuma metninde hedef kitlenin akademik başarı ve örgün eğitimle ilgili davranış ve tutumları şekillendirilmeye çalışılmıştır. Metinde aktarılan sıkıntılı durumlar üzerinden; hedef kitlenin mevcut şartlarda sahip olduğu imkânları değerlendirmeleri ve sorumluluklarını yerine getirmeleri, sabırlı olmaları olaylara yapıcı şekilde yaklaşmaları işaret edilmiştir.

Tablo 3

Akademik Başarı ve Çalışmayı Öne Çıkaran Bulgular

Metin Bilgisi	Verilerden alıntılar
Portakal, İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine, Eşref Saat	<p>“Siz benim yavrularımın yavrususunuz, sizin okumanız lazım. Öbürleri ekmegi kafasına yiyor amma sizde iş var. Okuyun, bizi mahcup etmeyin.”. (Portakal s.122)</p> <p>Esas mesele bina değil, okul değil, esas mesele yemek. Ben böyle bir şey görmemişim, sıraya girip yemek alıyoruz. İlk aldığımızda dedim ki “Bu kaç kişilik? Yani bunu bir tek ben mi yiyeceğim?” Arkadaşlarım güldüler. “Yok, yarısını okul müdürü yiyecek.” benimle kafa buldular. Yemeği aldım, oturdum. Aklıma Elif geldi. Anam geldi. Dedim ki şurada olsalar da bir görseler. Çorba var, yanına pilav da var. Salata da yapmışlar, bir de tatlı koymuşla (Portakal s.122)</p> <p>Yaşamda iyimserlerle kötümserlerin oranı ülkenin gelişmişlik düzeyiyle, dünyadaki ekonomik dengelerin sarsılıp sarsılmamasıyla, doğal yıkımların olup olmamasıyla yakından ilgilidir. Yaşamı yeniden kurup biçimlendirmeye, çağdaş anlayışlarla örgütleyip geliştirmeye yetenekli olmayanlar: doğal olarak kötümserlik batağına saplanırlar. Akıllarını iyi kullanamazlar, çevrelerinde sinerji yaratamazlar, aldıkları olumsuz enerjiyle kötümserlerin sayısını artırmaktadırlar. (İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine s.12)</p> <p>Her iyi şey eşref saatte olur. Biraz sabır göstermek, biraz dikkatli davranmak, insanların bam teline dokunmamaya çalışmak evinizde eşref saati sık sık çaldırmak için kâfidir.(Eşref Saat s.151)</p>

Materyal bünyesinde popüler kültür etkisiyle kullanılan yabancı kelimelerden kaçınmaya ve teknoloji bağımlılığından arınmaya özendirici içerikler tespit edilmiş; Tablo 4’te bu bulgular gösterilmiştir.

Tablo 4

Popüler Kültür Etkisiyle Kullanılan Yabancı Kelimelerden Kaçınmaya ve Teknoloji Bağımlılığından Arınmaya Özendirici Bulgular

Metin Bilgisi	Verilerden alıntılar
Dilimiz Kuşatma Altında, Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar	<p>Ayaküstü lokantaya yakıştırılan “Şip Şak” gibi güzel bir ad, ne hikmetse İngilizce olarak Ship Shak (uydurma bir İngilizce) yazılabiliyor. Kulelerin adı tower (tavır), alışveriş merkezlerinin shopping center (şoping sentir), ayakkabı mağazaları shoe center (şu sentir) oluyor (Dilimiz Kuşatma Altında s.130)</p> <p>“Türk dili” şimdi de yepyeni bir tehditle karşı karşıya: Küreselleşme adına, İngilizcenin kuşatması altında, giderek benliğinden, özünden uzaklaşıyor. Kimi aydınlarımız, yazarlarımız, çizerlerimiz, basınımız, sanatçılarımız, televizyon kanallarımız, reklamcılarımız, sözün kisası hemen hepimizin katkısıyla (!) dilimiz giderek “yozlaştırılıyor” (Dilimiz Kuşatma Altında s.130)</p> <p>Unutulmamalıdır ki e-hastalık özgüven ve dikkat eksikliği oluşturmaktadır. Özellikle Z kuşağının bireysel gelişimini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu tür hastalıklara yakalanan bireylerin mutlaka tedavi sürecine başlaması gerekmektedir. (E-Hastalıklar s.83)</p>

Dilimiz Kuşatma Altında isimli metinde Türkçeyi özgün hâliyle kullanmak yerine yabancı dillerden gelen yapı, kelime ve kurallarla kullanılan bireyler örtük manada «öteki» olarak yansıtılmıştır. Hedef kitlenin yabancı kelimeleri yerine Türkçe kullanması, popüler kültürle dilimize yerleşen yabancı kelimeleri kullanmaması için örtük müfredat aracılığıyla hedef kitlenin tutum, zihinsel şemaları şekillendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca teknoloji üzerinden bilgisayar ve cep telefonu kullanımının bağımlılığa dönmemesi işaret edilmiştir.

Materyal bünyesinde göç ve göçmenlik konusu işlenerek sığınmacılara, mültecilere yönelik empati duygusunu geliştirme gayesini önceleyen içerikler tespit edilmiş; Tablo 5’te bu bulgular gösterilmiştir.

Tablo 5

Göç ve Göçmenlik ile İlgili Bulgular

Metin Bilgisi	Verilerden alıntılar
Kalbim Rumeli’de Kaldı	İnsanın nesiller boyu yaşadığı memleketini terk etmek zorunda kalması, evinden barkından koparılması, atalarının mezarlarını bir daha ziyaret edemeyecek olması kolay mı? Türkler, kaygı içinde gelişmeleri takip etmişler... Ancak mübadele söylentileri gerçeğe dönüşüvermiş birden. Türkiye’ye gitmeleri kesinleşince Selânik ve Kavala limanlarından ikişer ikişer kalkmış gemiler. Yollar, istasyonlar, limanlar mübadillerle dolmuş; ana baba günü olmuş her yer... (Kalbim Rumeli’de Kaldı s.268)

Kalbim Rumeli’de Kaldı isimi metinde son yıllarda savaş, toplumsal olaylardan etkilenerek ülkemize çeşitli coğrafyalardan gelen yabancılarla ortak yaşama kültürü örtük müfredat aracılığı ile metinde vurgulanmış; Türkiye’de bulunan yabancılarla karşı olumsuz tavır ve tutum geliştirilmemesi, ortak yaşama kültürünün desteklenmesi örtük müfredat üzerinden işaret edilmiştir.

Materyal bünyesinde bireyselliği, önyargı içeren davranışları ve modernizmi eleştiren içerikler tespit edilmiş; ilgili içeriklere ait bulgular Tablo 6’da gösterilmiştir.

Araştırma kapsamında örtük müfredat aracılığı ile değerler, yalnızlaşma ve modernizme yönelik bulgular tespit edilmiştir. İncelenen İmece isimli metin aracılığı ile hedef kitle üzerinde birlikte çalışma, grupla çalışma, organize olma becerileri teşvik edilmiştir. Ayrıca güncel çalışma koşulları üzerinden modernizmin getirdiği çalışma koşulları ve yalnızlaşma eleştirilmiştir. Ayaz’ın Definesi isimli okuma metninde örtük müfredat içeriği değerler üzerine odaklanılmış; duyulan ya da aktarılan bir bilginin önyargıdan uzak ve teyitli şekilde değerlendirilmesi işaret edilmiştir.

Tablo 6**Bireyselliği, Önyargılı Olmayı ve Modernizmi Eleştiren Bulgular**

Metin Bilgisi	Verilerden alıntılar
Ayaz İmece	<p>İmece cümbüşü o gün, gün batıncaya kadar sürdü. Herkes çalışmayı, her bir şeyi, yorgunluğu unutmıştı. Herkesin damağında eğlencenin tadı kalmıştı. Bu tarlayı hasta adamın karısı bir ayda biçirip harman edemezdi. Bir öğleye kadar iş tamam. İmece türlü türlüdür. Bütün bir köyün imeceyle iş gördüğü vardır. Tarlada, o Çukurova'nın ıssız ovasında, o Orta Anadolu bozkırının bomboş boz kırında yalnız çalışmanın ne demek olduğunu çalışanlar bilirler.</p> <p>Şimdi düşünüyorum da... Bir gün insanlar çalışmayı bu hâle getirselers... Böyle düğünkü bayramlı... Çalışmak imecede bana hiçbir zaman zor gelmedi. Hiç kimseye de gelmemiştir. İmeceyle, imece düğünüyle çalışma, insanların yaşayışlarını değiştirir. İnsanları daha insan yapar. Bir tek kişi, ne kadar çalışkan olsa da tek başına tarlasını yapamaz.(İmece)</p> <p>Ayaz: — (...)Siz olmasanız ben sadece o çarık ve posttan ibaretim, demiş. Bu sözler Sultan'ın çok hoşuna gitmiş. Ayaz hakkında düşündüklerinde yanılmadığını anlamaktan mutlu olmuş. O, her iyiliği hak eden, sadık, güvenilir, dürüst bir kimseymiş...Ayaz hakkında kötü düşünenler ise yaptıkları hatayı anlamışlar ve çok utanmışlar. Kişiyi değerli kılan, sahip oldukları değil, karakteridir.(Ayazın Definesi)</p>

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaygın ve örgün eğitim süreçlerinin en önemli aracı olan ders kitabı eğitimin rehberi konumundadır. Öğretmen için kılavuz görevi yapan ders kitabı öğrencileri planlamada, öğretim sürecindeki kategorik hiyerarşiyi belirlemede ve zamanı yönetmede temel materyaldir.

Eğitim, genellikle yazılı, açık ve örtük hedefleri bünyesinde barındıran bir kavramdır. Ayrıca yaygın ve örgün olarak da yürütülmektedir. Örgün eğitim sürecinin en önemli iki aktörü ders programları ve ders kitaplarıdır. Eğitim öğretim ortamında faaliyetleri yönlendiren en büyük araçlar arasında ders kitapları başı çekmektedir.

Ülkemizde eğitim faaliyetlerini yürütüp yönlendiren Millî Eğitim Bakanlığı ana dili eğitimine büyük önem vermektedir. Dil eğitimi ve ders kitapları aracılığı ile bireyin toplumsal, kültürel ve entelektüel temelleri atılmaktadır. Ayrıca akademik başarı ve ifade becerileri de dil eğitimi ile yakından ilişkilidir.

Akademik başarı, kültürel, entelektüel, toplumsal kodları bünyesinde barındıran dil eğitimi ve öğretimi süreci, içinde bulunulan toplum ve yürütme

gücü ile benzer öncelikleri bünyesinde barındırmaktadır. Doğal olarak da ders kitapları salt metinler olarak değil, sosyal süreçlerin bir parçası olarak görülür. Örneğin, ders kitaplarının yayınlanması ve düzenlenmesi sürecini etkileyen faktörler (Anderson-Yockel ve Haynes 1994, s.130), müfredatta belirlenen eğitim hedefleri, bu hedeflerin arkasındaki politik süreçler ve öğrencilerin ve öğretmenlerin ders kitaplarına verdiği yanıtlar yoluyla sosyal olarak belirlenir. Ders kitaplarının içeriği hem üretim sürecinin izleri hem de yorumlama için temel teşkil eden ipuçları olarak kabul edilebilir (Fairclough 1989, s.25). Yani, ders kitabı da kitle iletişim aracı olarak kabul edilebilir. Ders kitapları eğitimin doğası gereği sosyal hayattan bağımsız değil; aksine hayat ile iç içedir. Bu bağlamda temel otorite mekanizması olan “devlet” kendi iç kodları gereği “iyi vatandaş” yetiştirme gayesine sahip olacaktır. Bu gaye ekseninde okullarda okutulan ders kitaplarını ve içeriklerini şekillendirecektir. Bu araştırmada da ders gerçek müfredat öğeleri arasına yerleştirilmiş yazılı olmayan ve örtük kurallar olarak tanımlanan örtük müfredat içerikleri araştırılmıştır. Örtük müfredat hedef kitlenin belirli bir düşünce, dünya görüşü çerçevesinde önceden belirlenmiş hedef kültürün bazı değerlerini kazanmasını amaçlamaktadır. Bu araştırmada da MEB tarafından onaylı 8. Sınıf Türkçe ders kitabı örtük müfredat öğeleri kapsamında incelenmiştir.

Araştırma bünyesinde hedef kitleye toplumsal anlamda edindirilmek istenen davranış kalıpları ve birey tipolojisi betimlenmiştir. Bayrağımızın Altında, Kınalı Ali, Portakal isimli metinlerde kadın kahramanların «fedakârlık» yönleri öne çıkarılmıştır. Vatan kavramı üzerinden çekilen sıkıntılar ve bu durumdan şikâyet etmeyen metanetli insan profili; aile ilişkileri ve toplumun kendini yeniden üretmesi bağlamında anne figürünün fedakârlığı öne çıkarılmıştır. Ayrıca öğrencilerin vatan, aile ve aile üyelerine yönelik davranış ve tutumları örtük müfredat aracılığı ile şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Örtük müfredat aracılığı ile materyal bünyesinde özendirilen şema, davranış ve tutumlar olduğu gibi hedef kitlenin kaçınması gereken davranış, tutum ve şemalar da işaret edilmiştir. Bu çerçevede akademik başarısı olmayan ve örgün eğitim almayan; dili popüler kültürle yabancı dillerden gelen yapı, kelime ve kurallarla kullanan bireyler; kendi ayakları üzerinde durup güncel şartlara uyum sağlayamayan; olaylara olumlu yaklaşmayanlar metinde «öteki» olarak yansıtılmış; Hedef kitlenin bu davranış, şema ve tutumlardan kaçınması teşvik edilmiştir. Akademik başarı elde etme ve örgün eğitim sürecine dâhil olmaya yönelik davranış ve tutumlar; olayları çok yönlü değerlendirip olumlu bir yaklaşım geliştirmeye yönelik tutum örtük müfredatla teşvik edilmiştir.

Kalbim Rumeli’de Kaldı isimi metinde son yıllarda savaş, toplumsal olaylardan etkilenerek ülkemize çeşitli coğrafyalardan gelen yabancılarla ortak yaşama kültürü Balkan göçmenleri üzerinden metinde vurgulanmış; örtük olarak Türkiye’de bulunan yabancılarla karşı olumsuz tavır ve tutum geliştirilmemesi; hedef kitlenin hoşgörülü bir tutum ve tavır geliştirmesi gayesiyle zihinsel şemalar şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında örtük müfredat aracılığı ile değerler, yalnızlaşma ve modernizme yönelik bulgular tespit edilmiştir. İncelenen İmece isimli metin aracılığı ile hedef kitle üzerinde birlikte çalışma, grupta çalışma, organize olma becerileri teşvik edilmiştir. Ayrıca modernizmin getirdiği çalışma koşulları ve yalnızlaşma örtük müfredat üzerinden eleştirilmiştir. Ayaz’ın Definesi isimli okuma metninde örtük müfredat içeriği değerler üzerine odaklanılmış; duyulan ya da aktarılan bir bilginin önyargında uzak ve teyitli şekilde değerlendirilmesi işaret edilmiştir.

Örtük müfredat kapsamında çalışmanın doğrudan odağı olmasa da toplumsal cinsiyet kavramına dair bulgular da tespit edilmiştir. Bu bağlamda “Kurabiye Hırsızı” isimli metinde satın aldığı kurabiye yerine dalgınlıkla başkasının kurabiyesini yiyip hakaretler, ithamlarla dolu cümleler kuran kahramanın bayan olduğu görülmektedir. Kaşığı, Ayazın Definesi isimli okuma metninde olumlu şemalarla sunulan kahramanların çoğunlukla (Baba, Dadaruh, Hasan, Hasan’ın kardeşi/Gazneli Mahmut, Ayaz) erkek olması; seçilen tek bayan kahramanın da seyahat için çocukları terk eden anne olması «erkek egemen» yapının örtük olarak desteklendiğini göstermektedir.

Şekil 1 - Devlet, Eğitim, Örtük Müfredat ve Toplum İlişkisi

Apple ve King'e (1977) göre okulda kullanılan müfredat ideolojik bir hedefi gözetir. Hedge (2000, s.83) ve Wallace (1998), örtük müfredatı resmi programda yer alan öğelerin yanı sıra toplumsal, kültürel, ideolojik öğelerin öğretimi olduğunu belirtmektedir. İncelenen 5.sınıf Türkçe ders kitabı bünyesinde yer alan metinlerde örtük müfredat aracılığı ile öğrencilere açık ve örtük toplumsal, kültürel ve ideolojik mesajlar verildiği; hedef kitlenin kavramlara yönelik zihinsel şemalarının şekillendirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Eğitimde, ders programlarında, ders materyallerinde toplumun değerleri kültürü, genel politik tavrı şekillendirilmektedir (Şimşek, 2021; Çetin, 2001; Olgun, 2017; Althusser, 2001). Genel değerlendirmeler çerçevesinde incelenen ders kitabında örtük müfredat unsurlarının belirgin şekilde öne çıktığı; bu unsurların hedef kitlenin davranış, tutum ve zihinsel şemalarını şekillendirmeye çalıştığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda toplum, vatan, kültür gibi üst değer olarak niteleyeceğimiz yapıların devamlılığı; yeni nesiller tarafından benimsenmesi ve temel değerlerin korunması öncelenmiştir. Metinlere muhatap olan hedef öğrenci kitlesinin bu değer ve yapılar bağlamında toplumsal rolleri ve

toplumun beklentileri anlatıda örtük olarak işaret edilmiştir. Öğrencilerden doğrudan beklenen davranışlar akademik başarı, örgün eğitime dâhil olma, popüler kültür etkisinden uzak durma, olayları tüm yönleriyle değerlendirip iyimser bir yaklaşım benimseme, grup hâlinde çalışma, yabancılara yönelik empati duygusunu aktif kullanma ve ırkçı eğilimlerden kaçınma, modernizm etkisiyle oluşan benlik algısı ve yabancılaşmadan kaçınma şeklinde ifade edilebilir.

Örtük müfredat aracılığı ile davranış, tutumların sık sık işaret edilerek hedef kitlenin bilinçaltına edineceği düşünüldüğünde yürütme açısından örgün eğitim kurumları sadece akademik bilgi edimi üzerine yapılandırılmış kurum hüviyeti sınırlarını doğal olarak aşacaktır. Dolayısıyla eğitimin sadece akademik bilgi aktarımına odaklı olmadığı yürütme için toplumu değiştirip dönüştürdüğü görülmektedir. Eğitim kadrolarının ve içerik üreticilerinin içinde bulundukları şartları gözeterek kısa, orta ve uzun vadeli planlamalar eşliğinde örtük müfredatı şekillendirmesi sürecin tüm aktörleri adına faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, & E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Althusser, L. (2001). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İletişim Yayınları.
- Anderson-Yockel, J. & Haynes, W.O. (1994). Joint book-reading strategies in working-class African American and white mothertoddler dyads. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 37(3), 583–593. <https://doi.org/10.1044/jshr.3703.583>
- Apple, M. W. & King, N. R. (1977). What do schools teach? *Curriculum Inquiry*, 6(4), 341-358.
- Auerbach, E. R. & Burgess, D. (1985). The hidden curriculum of survival ESL. *Tesol Quarterly*, 19(3), 475-495.
- Bloor, M. & Wood, F. (2006). *Keywords in Qualitative Methods: A Vocabulary of Research Concepts*. Sage.
- Carrell, D. & Korwitz, J. (1994). *Using Concordancing Techniques to Study Gender Stereotyping in ELT Textbooks*. In J. Sunderland (ed.) *Exploring Gender: Questions and Implications for English Language Education*. Prentice Hall International

- Cunningsworth, A. (1995). *Choosing Your Coursebook*. Heinemann.
- Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211
- Dickerson, L. (2007). *A Postmodern View of The Hidden Curriculum*. Unpublished doctoral dissertation, Georgia Southern University.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2006). *How to Design and Evaluate Research in Education*. Mc Grawall Hill.
- Hedge, T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oxford University Press.
- Hutchinson, T. & E. Torres (1994). The textbook as agent of change. *ELT Journal* 48.4, 315–328.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, V. & Ulaş, F. (2007). Mersin Merkez- İlçe Anadolu liselerinde görev yapan ingilizce öğretmenlerinin ders kitaplarına yaklaşımları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 216–226.
- Posner, G. J. (1995) *Analyzing The Curriculum*. McGraw-Hill.
- Renner, C. (1997). Women are busy, tall, and beautiful: Looking at sexism in Efl Materials. *Annual Meeting of the Teachers of English to Speakers of Other Languages*, March 11-15.
- Robinson, S.M. (1983). *A Study of The Efficacy of Instruction in Two Strategies, Rehearsal and Self-Questioning, to Increase Listening Skills of Learning Disabled Students*. Unpublished doctoral dissertation, University of New Mexico..
- Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett’in Kamusal Alan Yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54.
- Selander, S. (1991). Pedagogic text analysis. In M-L Julkunen, S. Selander & M. Åhlberg, Research on Texts at School. *Joensuu yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* 37, 35-88.
- Skelton, A. (1997). Studying hidden curricula: Developing a perspective in the light of postmodern insights. *Curriculum studies*, 5(2), 177-193.
- Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks: Sage.

- Şimşek, R. (2021). Socio-Political Evaluation of the Distribution of Root Values in Turkish Language Textbooks, *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 6(12).
- Tarshis, D. (2008). *Measuring What's Hidden*. University of Colorado, Boulder.
- Wallace, C. (1998). *Critical Language Awareness in The Foreign Language Classroom*. Unpublished PhD dissertation, University of London.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: The textbook, which is the most important tool of non-formal and formal education processes, is a guide to education. The textbook, which acts as a guide for the teacher, is the basic material in planning students, determining the categorical hierarchy in the teaching process and managing time. There are various definitions regarding textbooks in the literature. Cunningsworth's (1995: 7) textbook definition is "a resource that provides predetermined goals and objectives in relation to student needs". Naturally, textbooks are seen not only as texts, but as part of social processes. For example, factors that influence the process of publishing and editing textbooks (Anderson-Yockel and Haynes 1994: 130) are socially determined through the educational goals set in the curriculum, the political processes behind these goals, and the responses of students and teachers to textbooks. The content of the textbooks can be regarded as both traces of the production process and essential clues for interpretation (Fairclough 1989: 25). So, the textbook can also be considered as a mass media tool. Because textbooks are not independent from social life due to the nature of education; on the contrary, it is intertwined with life. In this context, the "state", which is the basic authority mechanism, will have the aim of raising "good citizens" in accordance with its internal codes. It will shape the textbooks used in schools and their contents in line with this goal. The curriculum is a set of predetermined, prescribed topics and concepts. It is always clearly reported and reported (Robinson, 1983). Posner (1995: 12) defines the curriculum as "the basic lesson plan to follow, including objectives, lines and materials". It seems to be an ideal explanation for teaching processes, both in terms of teaching plan and teaching resources. However, it is believed that the hidden / implicit curriculum of a textbook is as important as the official curriculum, as each textbook reflects the way of perceiving the world through the eyes of social phenomena. The implicit curriculum is defined as the unwritten and implicit rules placed between the

actual curriculum elements. It aims to enable students to gain some values of the target culture that is predetermined within the framework of a certain ideological agenda. In this study, implicit curriculum contents and implicit messages in the 8th grade Turkish textbook approved by the Ministry of National Education will be determined and analyzed.

Method: This research, which was developed to examine the implicit curriculum content and messages in the 8th grade Turkish textbook, is a case study. The "real case study" (Stake, 1995) approach was adopted from the case studies. In this approach, the researcher tries to define a certain situation in order to better understand a certain situation or to determine what the event is (Fraenkel, Wallen, 2006). During the research process, the implicit curriculum contents in the 8th grade Turkish textbook were tried to be defined. In the case study technique, data are obtained by using interview, observation, document analysis, listening and monitoring recording techniques in the data collection process (Bloor, 2006). During the research process, which was carried out to determine the implicit curriculum content and messages in the 8th grade Turkish textbook, the data were collected through document analysis; Content analysis was preferred during the analysis process. Data is tried to be defined through content analysis; Data that are found to be similar and related to each other are gathered and interpreted within the framework of certain concepts and themes (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, 2010: 302)

Findings: Within the scope of the research, findings about values, isolation and modernism were determined through the hidden curriculum. Through the analyzed text named İmece, the skills of working together on the target group, working in groups and organizing were encouraged. In addition, the working conditions and isolation brought by modernism have been criticized over the current working conditions. In the reading text called Ayazın Definesi, the content of the implicit curriculum focused on values; It has been pointed out that the information heard or transferred is evaluated in a distant and confirmed way in prejudice.

Results and Arguments: In the textbook, which was examined within the framework of general evaluations, it was observed that implicit curriculum elements stand out prominently; It has been determined that these elements try to shape the behavior, attitude and mental schemes of the target audience. In this context, the continuity of structures that we can define as higher values such as society, homeland, culture adoption by new generations and protection of core values are prioritized. The social roles and expectations of the society in the context of these values and structures of the target student mass, who are exposed

to the texts, are implicitly pointed out in the narrative. The behaviors that are expected directly from students are academic success; involvement in formal education; avoiding popular culture influence; evaluating all aspects of events and adopting an optimistic approach; working in groups; the active use of empathy towards strangers and avoiding racist tendencies; It can be expressed as the self-perception formed by the effect of modernism and avoiding alienation.